

بازنمایی تجربه یاددهی-یادگیری در کلاس‌های پر ازدحام از منظر معلمان: پژوهشی کیفی

ناصر شیربگی*، ادیب سرایداری**

چکیده

این تحقیق با هدف بررسی تجربیات معلمان از فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس‌های پر ازدحام صورت گرفت. پرسش‌های پژوهشی از پارادایم نظریه داده‌بنیاد پیروی کرده و عبارت بودند از: کدام زمینه‌ها چرایی کلاس‌های پر ازدحام را توضیح می‌دهند؟ پدیده محوری کدام است؟ فرایندها و شرایط علی کلاس‌های پر ازدحام چیست؟ چه مباحث خاصی بر آن اثرگذار است؟ پیامدهای ناشی از راهبردها کدامند؟ مشارکت‌کنندگان ۳۰ نفر از معلمان دوره ابتدایی شهر سنجندج در استان کردستان بودند که تجربه چند ساله یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام را داشتند. ابزار آفرینش داده‌ها یک منشور مصاحبه نیمه‌ساختارمند با هفت سؤال اصلی بود. تحلیل داده‌ها به روش نوحاسته و در قالب کدگذاری نظری سه مرحله‌ای انجام گرفت. در مجموع، تعداد ۱۱۷ کد بدوی، ۵۰ کد محوری و ۱۹ کد گزینشی احصا گردید. یافته‌ها آشکار کرد که چگونه بی‌عدالتی در توزیع منابع مالی و انسانی در آموزش و پرورش، میزان مشارکت والدین و معیارهای انتخاب مدرسه به تشکیل کلاس‌های پر ازدحام می‌انجامد. نتایج همچنین گویای آن بودند که معلمان در کلاس‌های پر ازدحام در زمینه یاددهی به شیوه مهیج و فعال، برقراری نظم و انضباط، سنجش و ارزشیابی آموخته‌های فراگیران با چالش روبرو شده بودند. با ازدحام فراگیران در برخی مدارس، پیامدهای اجتناب‌ناپذیری همچون بی‌توجهی به تفاوت‌های فردی فراگیران، عدم امکان خود-بهبودی معلمان، یاددهی غیر کیفی و تشکیل کلاس‌های استادبومی بروز می‌کند که موجب به‌حاشیه رانده‌شدن یادگیری و تمرکز بر نظم و مدیریت کلاس می‌شود. نتایج این پژوهش از اشارات کاربردی مفیدی برای نظام آموزشی و تربیت معلمان برخوردار است. می‌توان گفت تدریس در کلاس پر ازدحام وضعیتی پیچیده در زندگی واقعی مدرسه است و معلمان باید برای ساخت دانش خود از مهارت‌های مورد نیاز برای مقابله با این چالش بهره‌مند شوند.

واژگان کلیدی: کلاس پر ازدحام، مدیریت کلاس، یاددهی، یادگیری

* استاد مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنجندج، ایران. (نویسنده مسئول).

(nshirbagi@uok.ac.ir)

** کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنجندج، ایران.

(adib.saraeydari@gmail.com)

مقدمه

مطالعات زیادی وجود دارند که معایب کلاس‌های درسی بزرگ و پر ازدحام را به تصویر کشیده‌اند و بر کلاس‌های کم ازدحام به عنوان عاملی برای اطمینان یافتن از کیفیت آموزش تأکید دارند. با وجود این، به دلیل نبود سیاست‌هایی که نسبت معلم-دانش‌آموز را برای دستیابی به کیفیت لازم تعیین کند، هنوز کلاس‌های پر ازدحام در بسیاری از مدارس کشورهای مختلف دایر هستند. فراهم سازی ابزار پرداختن به مشکلات یاددهی در کلاس‌های درسی پر ازدحام گامی مهم در جهت به رسمیت شناختن کیفیت آموزشی برای همگان در محیط‌های آموزشی است (موسوی، ۱۳۹۷). آموزش از پیش شرط‌های لازم برای شکوفایی استعداد‌های ذاتی انسان است. چه بسا افراد با استعدادی که بر اثر آموزش نامناسب از چرخه رشد و شکوفایی حذف می‌شوند و استعداد‌های درونی آن‌ها نیز سرکوب می‌گردد، بنابراین، ارائه آموزش مناسب و باکیفیت از جمله عوامل مهم در بروز توانایی‌های فراگیران است.

یکی از مشکلات موجود بر سر راه آموزش باکیفیت، وجود انبوه دانش‌آموزان در کلاس درس است. زمانی که تعداد دانش‌آموزان از حد استاندارد بالاتر رود، فرایند یاددهی-یادگیری نیز بشدت تحت تأثیر قرار می‌گیرد. برخی عوامل برای تشکیل کلاس‌های پر ازدحام ذکر شده که از جمله آن‌ها می‌توان به کمبود نیروی انسانی، کمبود تجهیزات، قرار گرفتن در منطقه کم‌برخوردار و مانند آن اشاره نمود. جدای از عوامل بوجود آورنده کلاس‌های پر ازدحام باید گفت که وجود این کلاس‌ها واقعیتی غیرقابل انکار است و در صورت عدم برخورد صحیح و علمی با فرایند مدیریت کلاس و یاددهی-یادگیری این کلاس‌ها، بدیهی است که مشکلات آموزشی دو چندان خواهند شد. دست‌اندرکاران آموزش و پرورش در سطح کلان و معلمان و مدیران مدارس در سطح خرد و اجتماعات محلی در هر منطقه باید با همکاری یکدیگر سعی در برطرف نمودن موانع موجود در این کلاس‌ها و حرکت به سوی یادگیری باکیفیت کنند. آنچه در مورد کلاس پر ازدحام حائز اهمیت است، قرار گرفتن در مسیری است که تضمین‌کننده رشد مهارت‌های عاطفی، شناختی و رفتاری دانش‌آموزان باشد. باید توجه نمود که جمعیت متراکم فراگیران مشکلات در حوزه مهارت‌های فوق را دوچندان می‌کند.

کلاس‌های پر ازدحام تقریباً به یک مشکل آموزشی جهانی تبدیل شده‌اند. به نظر می‌رسد وضعیت مدارس دولتی و کیفیت آموزش در سرتاسر کشور ما هم هر روز بدتر می‌شود. به دلیل محدودیت منابع اقتصادی و بودجه ناکافی، مدارس دولتی با تراکم جمعیت دانش‌آموزان مواجه هستند. از این رو، مشکل ازدحام جمعیت در کلاس‌های درس شکل می‌گیرد و با گذشت زمان، به یکی از مشکلات نظام‌های آموزشی دولتی تبدیل خواهد شد که تأثیر مستقیمی بر کیفیت یادگیری خواهد داشت. آموزش در کلاس‌های پر ازدحام، خصوصاً در کشورهای در حال توسعه موضوع

جدیدی نیست. به دلایلی نظام‌های آموزشی داوطلبانه کلاس‌های پر ازدحام را تشکیل می‌دهند. این نوع کلاس‌ها می‌توانند بودجه مدارس را پس‌انداز کرده و از استخدام معلم‌های جدید به واسطه آن خودداری کنند! به یمن وجود کلاس‌های پر ازدحام، مدارس می‌توانند از هزینه‌های جاری خود کم کنند. به نظر می‌رسد که این وضعیت به سیاست‌های آموزشی اتخاذشده مربوط است (جیماکورن و سینگاسیری^۱، ۲۰۰۶).

بیشتر معلمان فارغ از این که در کجا تدریس می‌کنند، قطعاً در طول مدت خدمت خود با کلاس‌هایی مواجه خواهند شد که تعداد فراگیران آن‌ها زیاد هستند. معلمان در چنین کلاس‌هایی به سختی می‌توانند فراگیران خود را با موضوع درس درگیر کنند، در مقابل، فراگیران هم در چنین کلاس‌هایی به دشواری می‌توانند فرصتی را بیابند تا در آن به مشارکت در کارهای گروهی بپردازند. نمی‌توان انکار کرد که یاددهی در کلاس‌های بزرگ برای معلمان تازه‌کار بسیار دشوارتر است (دونگ^۲، ۲۰۱۵).

لوکاسترو^۳ (۲۰۰۱) بر این باور است که یاددهی در کلاس پر ازدحام، مانع پیاده‌سازی برنامه‌های معلمان به منظور پیشرفت در مهارت‌های زبانی فراگیران می‌شود. برای مثال، معلمان انگلیسی در تعیین و بررسی تکالیف درسی با مشکل مواجه می‌شوند. او مشکلات معلمان را در چنین کلاس‌هایی به سه دسته ۱- آموزشی ۲- مدیریت کلاسی و ۳- عاطفی تقسیم می‌کند. معلمان در این کلاس‌ها نمی‌توانند به تک‌تک دانش‌آموزان خود برسند و به آن‌ها توجه کافی داشته باشند. همچنین آن‌ها در ایجاد روابط مؤثر بین خود و فراگیرانشان با مشکل مواجه هستند. معلمان با توجه به شرایط ویژه چنین کلاس‌هایی در ایجاد فعالیت‌هایی که به تعامل بیشتر فراگیران منجر شود عاجزند. معلمان در امر نظارت و پیگیری پیشرفت دانش‌آموزان و همچنین در بازخورددهی مناسب به فراگیران با مشکل مواجه هستند و رسیدگی فردی به دانش‌آموزان قابل اجرا نیست.

در همین راستا، الالی، اجای، آیبولا و اجای^۴ (۲۰۱۷) تصریح می‌کنند که کلاس درس پر ازدحام احتمال نارسایی گسترده را در بین فراگیران افزایش داده و باعث می‌شود دانش‌آموزان علاقه خود را به مدرسه و تحصیل از دست دهند. ازدحام بیش از حد در کلاس درسی فرصت اندکی را برای ایجاد انگیزه یادگیری فراگیران در مسیر رسیدن به تعالی آموزشی فراهم می‌نماید.

ساروار^۵ (۲۰۰۱) تصدیق می‌کند که مدیریت در یک کلاس پر ازدحام کاری طاقت‌فرسا است. برخی از معلمان از قرارگیری در کلاس‌های پر ازدحامی که قرار است ده‌ها نفر به آن‌ها خیره شوند احساس ناراحتی می‌کنند. این کلاس‌ها اغلب پر سر و صدا بوده که بر روند یادگیری تأثیر منفی

¹ Jimakorn & Singhasiri

² Duong

³ LoCastro

⁴ Olaleye, Ajayi, Oyebola, & Ajayi

⁵ Sarwar

می‌گذارد، غافل از این‌که کلاس‌های مجاور هم تحت تأثیر کلاس‌هایی با شاخص جمعیتی بالا قرار خواهند گرفت. بسیاری از معلمان این تصور را دارند که برای کلاس‌های پر ازدحام، راه چاره‌ای وجود نداشته و به پایان یاددهی تمایل دارند.

در کلاس‌های پر ازدحام، اجرای بیشتر روش‌های تعاملی در فرایند یاددهی-یادگیری تقریباً غیرممکن است. معلمان در این‌گونه کلاس‌ها به روش‌های آموزشی گچ و سخنرانی^۱ محدود می‌شوند. یکی از ایده‌های اصلی نظریه یادگیری اجتماعی- ساختاری^۲ این است که تعامل اجتماعی، کمک مهمی به ساخت دانش فراگیران می‌کند (اپاکیو-اساره، آگبناتو و دی‌گرفت - جانشون^۳، ۲۰۱۴).

تربیت معلمان در یک محیط اجتماعی شکل می‌گیرد، جایی که معلمان کارآموز با دانش اکتسابی در دوران تحصیل خود، هم‌زمان با ورود دانش‌آموزان جدید و حضور معلمان هم‌تا در مدارس، گردهم می‌آیند. کسب دانش و مهارت در مورد راهبردهای آموزش کلاس یکی از مهم‌ترین برون دادهای آموزشی در سال‌های یادگیری معلمان است؛ اما به نظر نمی‌رسد که آن‌ها بتوانند این ابزار را در یک کلاس پر ازدحام بکار گیرند (برونینگ، شراو، نوربی و رونینگ^۴، ۲۰۰۴).

واتسون تاد^۵ (۲۰۰۶) اصلی‌ترین چالش‌هایی را که محققان در خصوص یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام بر آن تأکید کرده‌اند در این شش مؤلفه تلخیص کرده است: راهبردهای یاددهی، مهارت‌های مدیریت کلاس درس، ایجاد تعامل بهینه بین فراگیران، ایجاد رابطه صمیمی بین معلم و دانش‌آموز، بازخورد و ارزش‌یابی و نهایتاً نمره‌دهی.

با بررسی ادبیات پژوهشی می‌توان دریافت که پژوهش‌های متعددی برای آگاهی از تأثیر کلاس‌های پر ازدحام بر پیشرفت دانش‌آموزان انجام شده است اما محققان توجه اندکی به شناسایی مشکلات معلمان و مدیریت این کلاس‌ها به ویژه با رویکرد کیفی معطوف داشته‌اند. در ادامه به برخی از مهم‌ترین این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

یافته‌های ایجیا^۶ (۱۹۹۹) نشان داد که ازدحام بیش از حد فراگیران در کلاس‌های درس، کیفیت یاددهی و یادگیری را با پیامدهای جدی تحت تأثیر قرار می‌دهد. فراهم نمودن امکانات اولیه فیزیکی، مانند میز و نیمکت در مدرسه‌ای که با تعداد زیاد فراگیران در کلاس‌های درس مواجه هستند بشدت احساس می‌شود.

1. chalk & talk

2. socio constructivist learning theory

3. Opoku-Asare, Agbenatoe, & DeGraft-Johnson

4. Bruning, Schraw, Norby, & Ronning

5. Watson Todd

6. Ijaiya

کارلسون^۱ (۲۰۰۰) گزارش داده که با ازدحام دانش‌آموزان در کلاس‌های کوچک یادگیری باکیفیت و اثربخش امکان‌پذیر نخواهد بود. وی مشاهده کرد که ۴۰ کودک در کلاس‌هایی که برای بیش از ۲۵ نفر طراحی نشده بودند، جای گرفته‌اند. آن‌ها بقدری در کنار هم به صورت فشرده و تنگ قرار گرفته بودند که قادر به انجام فعالیت‌های آموزشی یا کارهای گروهی نبودند.

بر اساس نتایج بدست آمده از گزارش پژوهشی نمرا^۲ (۲۰۰۶) در خصوص کلاس‌های پر ازدحام، مشخص گردید که وقتی معلمان مجبورند با گروه‌های مختلفی از دانش‌آموزان در کلاس وقت بگذرانند، برخی از دانش‌آموزان از عدم جلب توجه، ناامیدی و عدم موفقیت در یادگیری رنج می‌برند و برای یادگیری به زمان بیشتری نسبت به کلاس‌های عادی که پر ازدحام نیستند نیاز دارند. این‌گونه دانش‌آموزان با چندین ویژگی از جمله مشکلات زبان، بیان شفاهی و عدم دقت، مشکلات حافظه و عدم توجه مواجه می‌شوند. اما به دلیل تعداد زیاد دانش‌آموز در یک کلاس، معلمان نمی‌توانند توجه بیشتری به دانش‌آموزان ضعیف‌تر داشته باشند.

یافته‌های پژوهش لاول^۳ (۲۰۰۷) مؤید آن است که فرایند یاددهی-یادگیری اثربخش فقط در محیطی مساعد امکان‌پذیر است. اگر مدیریت کلاس درس از جانب معلم وجود نداشته باشد نباید انتظار داشت که محیطی مناسب برای یاددهی و یادگیری فراهم شود. تحلیل‌ها نشان دادند که ازدحام در کلاس به‌طور معنی‌داری بر نگرش رفتاری دانش‌آموزان نسبت به میزان مطالعه تأثیر دارد. نتایج پژوهش الالی و همکاران (۲۰۱۷) بیانگر این مطلب است که معلم به تعامل شخصی با دانش‌آموزان نیاز دارد تا در رشد دانش‌آموز سهیم باشد و دانش‌آموزان بتوانند رفتار خود را بهبود بخشند. بنابراین، وقتی کلاس بیش از حد شلوغ باشد دستیابی به این امر دشوار خواهد بود. همچنین یافته‌های وی گویای آن بود که ازدحام بیش از حد کلاس به‌طور معنی‌داری بر میزان یاددهی-یادگیری تأثیر داشت.

گزارش فیلیپس^۴ (۲۰۱۱) نشان می‌دهد تعداد کلاس‌های پر ازدحام در نیویورک در ده سال گذشته به بیشترین تعداد خود رسیده است. افزایش ثبت‌نام در برخی از مناطق شهری کاملاً مشهود است، نزدیک به ۷۰۰۰ کلاس بیش از حد استاندارد اعلام شده بود. تقریباً یک چهارم کل ثبت‌نام شدگان، حداقل بخشی از روز را در کلاس‌های پر ازدحام سپری نموده‌اند. یافته‌های وی نشان داد که کلاس‌های کوچک‌تر می‌توانند بویژه برای دانش‌آموزان دبستانی مفیدتر باشند، اگرچه نتایج سایر مطالعات به مزایای کلاس‌های کوچک اشاره‌ای نکرده‌اند.

1. Carlson

2. Nemrah

3. Lawal

4. Phillips

سالم-الامارات^۱ (۲۰۱۱) نیز گزارش کرده است که حتی بهترین معلمان هم نتوانستند در کلاس‌های بزرگ خوب تدریس کنند و با مسایلی مانند مشکل در ارتباط با والدین و معلمان همکار، خرابکاری، سرقت، تخریب اموال و تجهیزات آموزشی روبرو بودند که همه این مسائل می‌توانند کل فرایند آموزشی را تهدید کنند. همچنین، این مطالعه نشان داد که از نظر آماری تفاوت معنی‌داری در نوع مشکلات رفتاری دانش‌آموزان وجود داشت، که به دلیل تعامل بین متغیرهای مختلف از جمله جنسیت، سطح مدرسه و تجربه چنین موقعیتی قابل پیش‌بینی بودند.

شاه و ایناموللا^۲ (۲۰۱۲) نیز در پژوهش خود دریافتند که کلاس‌های پر ازدحام می‌توانند تأثیر مستقیمی بر عملکرد یادگیری دانش‌آموزان داشته باشند. معلمان مجبور بودند با مشکلات مختلفی از جمله نظم و انضباط، مشکلات رفتاری، بهداشت ضعیف و عملکرد پایین در سی دانش‌آموزان روبرو شوند، این موضوع استرس را بر معلمان افزایش داده و میزان ترک تحصیل دانش‌آموزان را در پی داشت.

نتایج تحقیقات ایکیدیاسکی و آماچی^۳ (۲۰۱۲) بر این واقعیت صحنه می‌گذارند که کلاس‌های پر ازدحام باعث بی‌انگیزگی یادگیرندگان شده و برای شرکت در فعالیت‌های یادگیری گروهی هم دچار مشکل می‌شوند. در کلاس‌های کم ازدحام، معلمان راحت‌تر می‌توانند به دانش‌آموزان انگیزه بدهند و بهتر می‌توانند از مشارکت هر یادگیرنده در فعالیت‌های درسی اطمینان حاصل کنند.

تحقیقات مارایس^۴ (۲۰۱۶) نیز نشان داده که معلمان و دانش‌آموزان در کلاس‌های پر ازدحام با مشکلات متعددی مواجه شده‌اند، به عنوان نمونه این امر حوزه یادگیری سازنده‌گرا را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این‌رو، استفاده از فنون راهنمایی و مشاوره هم‌تایان برای پشتیبانی از معلمان تازه‌کار و مشارکت مسئولان هم‌تایان پیشنهاد شده است. نتایج تحقیق الالی و همکاران (۲۰۱۷) نیز روشن ساخت که به دلیل ازدحام جمعیت در کلاس‌های درس، کمبود امکانات و مواد آموزشی به وجود آمده بود.

اما چه زمانی کلاسی اصطلاحاً پر ازدحام تلقی می‌شود؟ وقتی چنین پرسشی مطرح می‌گردد اغلب پاسخ‌های متفاوتی ارائه می‌شود. معلمان ابراز می‌دارند که تصور یک کلاس بزرگ یا خیلی بزرگ، تا حد زیادی به درک و تجربیات خود معلم بستگی خواهد داشت (لوکاسترو، ۲۰۰۱). برخی معلمان به عنوان مثال، در جنوب شرقی آسیا اذعان کرده‌اند که اندازه دقیق برای یک کلاس بزرگ وجود ندارد. برخی دیگر بر این باورند که یک کلاس بزرگ با تعداد دانش‌آموزان آن سنجیده می‌شود. بنابراین، تعریف پر ازدحام بودن یک کلاس در سی کاملاً به دیدگاه شخصی خود معلم

1. Salem- Al-Amarat

2. Shah & Inamullah

3. Ikediaskhi & Amaechi

4. Marais

وابسته است. در بعضی از کشورها، تعداد ۲۵ الی ۳۰ دانش آموز به ازای یک معلم، بزرگ در نظر گرفته می شود، در حالی که در کشورهای دیگر ممکن است این مقدار عادی یا حتی کم ازدحام در نظر گرفته شود (یونسکو^۱، ۲۰۰۶). براساس توصیه های یونسکو (۲۰۰۶)، یک کلاس درس، مکانی برای فعالیت های آموزشی و یادگیری است. در محیط استاندارد یک مدرسه، نسبت معلم و دانش آموزان ۱ به ۲۵ پیش بینی شده است.

با وجود علاقه فزاینده محققان در چند دهه اخیر نسبت به بررسی مشکلات کلاس های پر ازدحام آنچه که باید بررسی شود راهکارهای برخورد مؤثر با این کلاس ها است و آنچه که به نوعی تعجب آور است بررسی مکرر مشکلات این کلاس ها در بیشتر تحقیقات مذکور است. تعداد معدودی از مطالعات به این پرسش پاسخ داده اند که با چه روش هایی می توان در کلاس های پر ازدحام از کیفیت آموزش و یادگیری اطمینان حاصل کرد تا معلمان مشتاق بتوانند از مزایای آن بهره مند شده و بتوانند یادگیری مؤثری را در کلاس های درسی خود تجربه کنند. با این حال تأثیر مستقیم این روش ها بر برون داده های یادگیری یا بکارگیری مؤثر آن توسط معلمان موضوعی است که هنوز به طور واضح مشخص نیست. کمبود اطلاعات و فنون برخورد با کلاس های پر ازدحام جای تأسف دارد، چرا که اگر معلمان بخواهند از تدابیر و روش های تأثیرگذار در مواجهه با کلاس های پر ازدحام بهره بگیرند، به اطلاعاتی از این دست نیاز دارند.

پژوهش حاضر به بازنمایی تجارب یاددهی معلمان در کلاس های پر ازدحام در شهر سنج پراخته است. هدف کلی ارایه راهکارهای مناسب احصا شده از تجارب معلمان در کلاس های پر ازدحام برای معلمان تازه کاری است که خواه ناخواه در یک دوره زمانی با چنین کلاس های پرچالشی روبرو خواهند شد. از این رو، با توجه به هدف فوق، پاسخ به این پرسش های پژوهشی مدنظر است: کدام زمینه ها چرایی کلاس های پر ازدحام را توضیح می دهند؟ پدیده محوری کدام است؟ فرایندها و شرایط علی کلاس های پر ازدحام چیست؟ چه راهبردهای خاصی بر آن اثرگذار است؟ پیامدهای ناشی از آن راهبردها کدامند؟

روش شناسی

الف- رویکرد و راهبرد: پاسخ به پرسش های پژوهشی فوق نیازمند مطالعه ژرف تجارب زیسته معلمان در کلاس های پر ازدحام بود. از این رو، رویکرد تفسیری و راهبرد کیفی «نظریه داده بنیاد^۲» به شیوه سیستماتیک برای مطالعه مذکور مناسب تشخیص داده شد. در طرح مزبور محقق به گونه ای نظام مند در جستجوی توسعه یک نظریه برای تبیین و توصیف یک فرآیند، اقدام

^۱. UNESCO

^۲. grounded theory

یا تعامل در رابطه با موضوعی خاص بر می‌آید. به این منظور، محقق نسبت به آفرینش داده‌ها اقدام نموده تا به حد اشباع برسند. در روش سیستماتیک، محقق با کدگذاری باز^۱، کار تحلیل‌ها را شروع کرده و به واسطه آن‌ها مقوله‌های اصلی شناسایی می‌شوند. بعد از این مرحله، کدگذاری محوری^۲ مورد استفاده قرار می‌گیرد، که در آن، محقق بر یکی از مقوله‌های شناسایی شده تمرکز نموده و سپس به داده‌ها باز می‌گردد و مقوله‌های دیگر را در اطراف این مقوله محوری سازماندهی می‌کند. در نهایت در مرحله آخر که کدگذاری گزینشی^۳ نام دارد، محقق الگویی را در نظر دارد که تلاش می‌کند مقوله‌های مرتبط با آن را پیدا نموده و با هم مرتبط سازد و کار خود را با توسعه آن‌ها ادامه می‌دهد که بتواند گزارشی درباره مقوله‌ها و رابطه میان آن‌ها ارائه دهد (کرسول و پوث، ۲۰۱۸).

ب- میدان تحقیق و شیوه نمونه‌گیری: میدان تحقیق، مدارس مناطق حاشیه‌نشین شهر سندج بود و مشارکت‌کنندگان باید شامل معلمانی می‌بود که تجربه دست‌کم دو سال تدریس را در کلاس‌های پر ازدحام داشتند. در نظریه داده‌بنیاد افرادی به عنوان نمونه در نظر گرفته می‌شوند که در فرایند یا اقدام مورد بررسی پژوهشگر پیشینه مشارکت فعال داشته باشند (کرسول و پوث، ۲۰۱۸). برای این منظور فهرستی از معلمان کلاس‌های ابتدایی با بیش از ۴۰ دانش‌آموز تهیه گردید. در فرایند مصاحبه نهایت تلاش محقق در انتخاب معلمانی بود که دارای تجربه کافی و سابقه یاددهی بالا در کلاس‌های پر ازدحام باشند تا از این طریق بتوان با نمونه‌ای همگن^۵ کار کرد. درباره حجم نمونه مطالعات کیفی توافق عمومی وجود ندارد (کرسول و پوث، ۲۰۱۸). در مجموع از ۳۰ نفر از معلمان مذکور برای انجام مصاحبه دعوت به عمل آمد که مشخصات جمعیت شناختی آنان، مدت، دفعات و شیوه مصاحبه‌ها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در تحقیق

ردیف	نقش در مدرسه	جنسیت	تجربه تدریس (سال)	مدت مصاحبه (دقیقه)	تعداد جلسات مصاحبه	شیوه مصاحبه
۱	معلم	مرد	۱۸	۹۰	۱	حضور
۲	معلم	مرد	۱۸	۱۱۰	۱	حضور
۳	معلم	زن	۲۱	۸۵	۱	تلفنی
۴	معلم	زن	۲۲	۱۰۰	۱	تلفنی
۵	معلم	زن	۲۲	۱۲۰	۲	تلفنی

^۱. open coding

^۲. axial coding

^۳. selective coding

^۴. Creswell & Poth

^۵. homogeneous

۶	معلم	مرد	۱۲	۸۰	۱	تلفنی
۷	معلم	مرد	۲۰	۶۰	۱	تلفنی
۸	معلم	زن	۲۵	۸۵	۱	مجازی
۹	معلم	مرد	۳۰	۱۱۰	۳	مجازی
۱۰	معلم	مرد	۲۹	۹۰	۱	مجازی
۱۱	معلم	مرد	۱۷	۶۰	۲	مجازی
۱۲	معلم	زن	۱۷	۸۰	۲	مجازی
۱۳	معلم	زن	۲۶	۹۵	۲	مجازی
۱۴	معلم	مرد	۲۳	۸۰	۱	مجازی
۱۵	معلم	مرد	۲۷	۷۵	۱	مجازی
۱۶	معلم	زن	۲۰	۷۰	۱	مجازی
۱۷	معلم	زن	۲۸	۶۵	۱	مجازی
۱۸	معلم	زن	۲۹	۱۰۰	۴	تلفنی
۱۹	معلم	زن	۲۵	۱۲۰	۲	حضوری
۲۰	معلم	مرد	۲۵	۱۲۰	۲	حضوری
۲۱	معلم	مرد	۲۹	۶۰	۱	تلفنی
۲۲	معلم	مرد	۳۰	۶۰	۱	تلفنی
۲۳	معلم	مرد	۳۰	۹۵	۱	حضوری
۲۴	معلم	مرد	۳۰	۷۰	۱	تلفنی
۲۵	معلم	مرد	۲۷	۷۰	۱	تلفنی
۲۶	معلم	مرد	۲۴	۶۵	۱	مجازی
۲۷	معلم	مرد	۲۸	۸۰	۱	مجازی
۲۸	معلم	مرد	۲۰	۷۰	۱	مجازی
۲۹	معلم	مرد	۱۶	۷۵	۱	مجازی
۳۰	معلم	زن	۲۰	۷۵	۱	مجازی

ج- ابزار خلق داده‌ها: به منظور کشف چالش‌های اصلی کلاس‌های پر ازدحام، لازم بود تا پژوهشگر در تعامل با شرکت‌کنندگان قرار گرفته تا داده‌های پژوهشی غنی را گردآوری کند. بر این اساس، داده‌های پژوهشی از یک منشور مصاحبه نیمه‌ساختارمند^۱ بدست آمد (پیوست ۱). در فرایند مصاحبه محقق با طرح سؤالات باز این امکان را برای شرکت‌کنندگان فراهم می‌آورد که تجربیات خود را در مورد پدیده مورد نظر کاملاً توضیح دهند. سؤالات مصاحبه به صورت نیمه ساختارمند که دارای ساخت بیشتر و موضوع محدودتری هستند طراحی شد. با وجود این، به دلیل محاوره‌ای

^۱ semi structural

بودن فرآیند مصاحبه، مصاحبه‌گر آزاد است که سؤالات را تغییر دهد و یا ترتیب آن‌ها را به شکلی مناسب‌تر جابجا کند (سعدی‌پور، ۱۳۹۶).

سؤالات منشور، بر نحوه تجربه معلمان از فرآیند و چگونگی تدریس در کلاس پر ازدحام متمرکز بود. در حقیقت محقق تلاش می‌کرد تا با استفاده از داده‌های مختلف، اطلاعات کافی جهت توسعه الگوی خود جمع‌آوری نماید و مقوله‌ها را به حد اشباع برساند (کرسول و پوث، ۲۰۱۸). از آنجا که برای مطالعات نظریه داده‌بنیاد نسخه‌های عامیانه مصاحبه‌ها اهمیت دارند از این‌رو، متن مصاحبه‌ها با رعایت ملاحظات اخلاقی و رضایت مشارکت‌کنندگان توسط محقق پیاده‌سازی شدند. نمونه‌هایی از تحلیل متن گفتارهای مصاحبه‌ها در جدول ۲ آمده است.

پایایی و روایی ابزار: در پژوهش حاضر برای افزایش روایی، محقق تلاش می‌کرد هرچه بیشتر با مشارکت‌کنندگان در تعامل باشد و ارتباطی طولانی و مستمر با آنان در میدان تحقیق ایجاد کند. به این معنا که با ایجاد حس اعتماد در مصاحبه‌شوندگان، یادگیری فرهنگ کاری و سازمانی آنان و کنترل اطلاعات نادرست در میدان تحقیق، تلاش گردید تا بر مسائل برجسته و مرتبط با اهداف تحقیق تأکید شود. برای افزایش پایایی، محقق با استفاده از یک دستگاه ضبط صوت تمام مکالمات را با مصاحبه‌شوندگان به صورت دقیق ضبط نمود و آن‌ها را به متن تبدیل کرد تا داده‌ها و اطلاعات جزئی اما مهم در دسترس محقق قرار گیرند. همچنین تدوین یک کتابچه کد برای ایجاد توافق بین کدگذاران، کاوش در مستندات ناهمخوان و دریافت بازخورد از مصاحبه‌شوندگان پس از کدگذاری داده‌ها نیز مورد استفاده قرار گرفت.

د- شیوه تحلیل داده‌ها: هدف از تحلیل داده‌ها ارائه توصیفی جامع و تحلیلی از فرایند تدریس در کلاس‌های پر ازدحام بود تا از این طریق بازنمایی تجربیات مشارکت‌کنندگان را به بهترین شیوه منعکس سازد. از این‌رو، برای مدیریت داده‌های مصاحبه‌ها از نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. برای تحلیل داده‌ها مراحل زیر طی شد.

- **کدگذاری مقدماتی:** پس از خواندن سطر به سطر متن گفتارها نکات برجسته و قابل تأمل شناسایی شدند.

- **کدگذاری دور نخست:** این مرحله از کدگذاری که آن را کدگذاری بدوی یا باز می‌خوانند اولین مرحله تحلیل و شکستن داده‌ها است. محقق در آغاز مطالعه می‌کوشد تا بیشترین طبقات ممکن را تشخیص داده و ویژگی‌ها و روابط آن‌ها را دریابد. پژوهشگر در تلاش است که از طریق جزء به جزء کردن اطلاعات، به شکل‌بندی مقوله‌های اطلاعات درباره پدیده مورد مطالعه بپردازد و با بازنگری متن داده‌ها، فرایندهای اصلی را شناسایی و به آن‌ها کد اختصاص دهد (ادیب حاج‌باقری، پرویزی و صلصالی، ۱۳۸۹).

- کدگذاری دور دوم: مرحله بعدی، کدگذاری محوری یا دور دوم نامیده می‌شود که شامل تعیین الگوهای موجود در داده‌ها است. این مرحله، سطح مقوله‌بندی بوده که لازمه آن مقایسه مستمر داده‌ها است. محقق داده‌های کدگذاری شده را با یکدیگر مقایسه نموده و به صورت خوشه‌ها یا مقوله‌هایی که با هم تناسب دارند در می‌آورد. سرانجام محقق هر طبقه را با سایر طبقات مقایسه کرده تا اطمینان حاصل کند که طبقات از یکدیگر متمایز هستند (ادیب حاج‌باقری و همکاران، ۱۳۸۹). نمونه‌هایی از کدگذاری باز و محوری در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. نمونه کدگذاری متن گفتارهای پیاده شده از محتوای مصاحبه‌ها

متن گفتارها	کدهای دور نخست (باز)	کدهای دور دوم (محوری)
۱- از نظر من هر کلاسی که بالای ۲۰ الی ۲۵ نفر باشد پر ازدحام در نظر گرفته می‌شود؛ شاید بتوان کلاس پر ازدحام را کلاسی در نظر گرفت که معلمان و دانش‌آموزان از لحاظ روانی با حضور در آن‌ها احساس آرامش نکنند؛ از نظر من پر ازدحام بودن یا نبودن کلاس‌ها با توجه به نوع درس می‌تواند تعریف شود.	- نرم کلاس	* نبود تعریفی استاندارد از کلاس پر ازدحام
۲- با وجود اعتراض‌های معلمان شلوغی کلاس‌هایمان هر سال بدتر می‌شود؛ هر سال با شروع سال تحصیلی و فرستادن نامه‌های اعتراضی به وضعیت کلاس‌ها امیدوار بودیم اوضاع بهتر شود، اما هیچ تغییری اعمال نشد.	- کم‌توجهی مسئولین به بهبود کلاس‌های پر ازدحام	* مدارس خاص
۳- در این کلاس‌ها معلمان مجبورند برخی از هزینه‌های یاددهی را خود به جان بخرند؛ ام‌سال به توصیه دوستم در این مدرسه به دلیل معلمان خوب آن ثبت‌نام کردم هرچند فاصله مدرسه با منزل زیاد است؛ سال پیش به اصرار خانواده‌ام به دلیل درخشان بودن نتایج یکی از مدارس در آنجا ثبت‌نام کردم.	- کمبود بودجه مدارس	* عدم تخصیص بودجه کافی برای تأسیس مدارس جدید
۴- نداشتن عزمی راسخ در مسئولین برای برطرف کردن اوضاع از جمله استخدام معلمان تازه‌کار یا احداث فضاهای آموزشی جدید؛ عدم تعهد اولیاء نسبت به یادگیری فرزندانشان در این سال‌ها بسیار	- سرشناس بودن معلمان	* اشتها معلمان
	- نسبت زیاد دانش‌آموز به معلم	* افزایش جمعیت
	- شهرت مدرسه	
	- عدم مشارکت اولیاء	
۵- نداشتن عزمی راسخ در مسئولین برای برطرف کردن اوضاع از جمله استخدام معلمان تازه‌کار یا احداث فضاهای آموزشی جدید؛ عدم تعهد اولیاء نسبت به یادگیری فرزندانشان در این سال‌ها بسیار	- کمبود نیروی یاددهی	* کمبود معلم
	- عدم مشارکت اولیاء	* عدم شرکت اولیاء در جلسات مشترک با معلمان
		* فقر در جامعه

معلم‌ان را آزار می‌داد؛ والدین تمام مسئولیت‌های پرورشی و یادگیری را به معلمان محول می‌کردند.	- برخورد غیرحرفه‌ای و نداشتن مهارت کافی مدیران مدارس پر ازدحام - حاشیه‌نشینی در شهرها	* مدیریت ناکارآمد مدیران * غیرحرفه‌ای‌گرایی معلمان
۵- مشکلات مان و دغدغه‌هایی که در این کلاس‌ها داشتیم برای مدیران ناآشنا بود؛ فضایی که مدیر ایجاد کرده بود مانع از درد دل معلمان شده بود و هیچکس مایل به بیان تجربیاتش نمی‌شد؛ والدین به بنده مراجعه نموده و از توانایی مالی ضعیف خود می‌گفتند، اینکه دیگر توان ثبت‌نام فرزندان‌شان در مدارس بهتر برایشان مقدور نیست؛ همکارانم برای مدیریت این کلاس‌ها از همان روش‌های قدیمی و منسوخ یادگیری مثل سخنرانی استفاده می‌کردند.	- عدم به‌روزرآوری اطلاعات معلمان	
۶- فضای چنین کلاس‌هایی به دلیل تعداد زیاد فراگیران آن اصلاً مناسب کارهای گروهی و مبتنی بر تعامل دوطرفه نیستند؛ طبق تجربه‌ام در این کلاس‌ها فقط توانایی اجرای روش‌های سنتی در یاددهی داشتیم؛ بارها شاهد این قضیه بودیم که فراگیران با کوچکترین عامل مداخله‌گری حواسشان از گروه‌هایی که برای درس علوم تدارک دیده بودیم پرت می‌شد.	- دشواری در تعامل سازنده با دانش‌آموزان در امور درسی - خروجی افرادی ناامید و زده از یادگیری - افزایش ترک تحصیل - دانش‌آموزان با پایه ضعیف تحصیلی	* وابستگی به شیوه‌های تک‌بعدی معلم - محور * خروجی ضعیف مدارس پر ازدحام
۷- وضعیت این کلاس‌ها به هیچ عنوان از لحاظ روانی و فیزیکی برای دانش‌آموزان و حتی معلم مناسب نبود تا چه برسد به فضایی که معلم بخواهد در آن یاددهی و تعامل را انتظار داشته باشد؛ دانش‌آموزان زرنگ کلاس‌م اغلب اوقات مورد تمسخر قرار می‌گرفتند یا عمدی توسط سایر دانش‌آموزان حواسشان پرت می‌شد، یکی از آنها از شدت عصبانیت چند هفته در کلاس حاضر نشد؛ امسال اولین حضورم در مدارس پر ازدحام بود و شاهد این معضل بودم که فراگیرانی که در کلاس‌م حضور داشتند حتی ساده‌ترین مفاهیم پایه قبل را بلد نبودند و مجبور به تکرار آنها شدم.	- عدم تنوع در روش‌های یاددهی - درگیر نشدن دانش‌آموزان در فعالیت‌های کلاسی	* افت کیفیت یاددهی و یادگیری
۸- در چنین فضای پرچالشی راهبردهای یاددهی معلم بسیار پراهمیت‌تر از همیشه است، تقسیم‌بندی صحیح مواد درسی و اختصاص دادن زمان مناسب برای آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ با استفاده از فراگیران شلوغ‌تر کلاس و محول کردن	- تقسیم‌بندی مؤثر دروس - برنامه‌ریزی معلم برای یاددهی - استفاده از همیار معلم	* روش‌های یاددهی خاص * خلق انگیزه

نقش‌های مسئولیتی به آنان از فشار کاری معلم کاسته و یک راهکار مدیریتی مناسبی هم است.	- تمرکز بر روی ایجاد چالش‌های علمی برای دانش‌آموزان حین یاددهی	* ایجاد چالش فکری در یاددهی
خلاقیت معلم از جمله چاشنی‌های تأثیرگذار در کلاسی است که صدا به صدا نمی‌رسد! حتی نحوه ی یاددهی مطالب درسی از جانب معلم و جذاب و پرچالش طرح کردن آنها طوری که موجب تفکر و تأمل دانش‌آموزان شود مهم است.	- الگو قراردادن دانش‌آموزان برتر	

یافته‌ها

در این بخش یافته‌های پژوهش در پاسخ به پرسش‌های تحقیق آورده شده است. در جدول ۳ نمونه‌ای از تبدیل کدهای محوری به گزینشی و نقش نهایی کدهای گزینشی احصا شده در الگوی نهایی آمده است.

جدول ۳. شیوه تبدیل کدهای محوری به گزینشی و نقش آن‌ها در الگوی نهایی

نقش در الگوی نهایی	کدهای گزینشی	کدهای دور دوم (محوری)
عوامل زمینه‌ای	* معیارهای انتخاب مدارس	اشتهار معلمان، مدارس خاص، بی‌توجهی مسئولین
	* عدم توجه به توسعه و بهسازی مدارس	مربوطه به بهبود وضعیت کلاس‌های پرجمعیت، عدم تخصیص بودجه کافی به مدارس، عدم توجه خیرین به توسعه و بهسازی مدارس، مشکلات مالی مدارس، برآورد و تخصیص مالی اشتباه سازمان برنامه و بودجه.
فرآیندی	* مؤلفه‌های تسهیل‌کننده یادگیری	تعامل و نظرخواهی با معلمان باتجربه، تبادل تجربه بین مدارس، شاگردان مستقل و فعال، ایجاد چالش فکری، توجه به پیشرفت دانش‌آموزان، روش یاددهی مبتنی بر فعالیت گروهی دانش‌آموزان، ترویج مؤلفه‌های پاداش درونی، ضرورت خلاق بودن معلم، تکالیف راهبردی.
	* پاداش‌دهی راهبردی	ارتباط سازنده با دانش‌آموز، برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های گروهی، ایجاد اعتماد متقابل بین معلم و دانش‌آموز، استفاده مؤثر از تجهیزات کمک آموزشی، تأکید بر ضرورت استفاده از مربی‌گری هم‌تا، برگزاری کلاس‌های ضمن خدمت، تعامل و نظرخواهی با معلمان باتجربه، تبادل و استفاده از تجربیات سایر مدارس پر از دحام، تعامل راهبردی معلمان با اولیاء.
راهبردی	* آمادگی معلمان	* دوری از اقتدارگرایی

پیامدی	* بی‌عدالتی آموزشی * یاددهی غیر فعال	نظارت ضعیف بر پیشرفت تحصیلی، مشکلات عاطفی دانش‌آموزان، ناتوانی در استفاده از روش‌های تعاملی، وابستگی به شیوه‌های تک‌بعدی معلم محور، مدیریت ضعیف کلاس درس، ارزشیابی ضعیف، اثرات جسمانی مخرب بر معلم و دانش‌آموزان، فرسودگی شغلی برای معلمان، اختلاف طبقاتی در فراگیران، تعامل ضعیف معلم و دانش‌آموز، ضعف معلمان در علت‌یابی مشکلات آموزشی دانش‌آموزان، کمبود فضا برای فعالیت‌های کلاسی، بی‌توجهی به ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان.
مداخله‌گر	* ارزشیابی مستمر * فرهنگ تعالی	نظارت بر فعالیت‌های خارج از کلاس، تکلیف‌دهی راهبردی، ترویج مؤلفه‌های پاداش درونی، غنی‌سازی تجارب معلمان، توجه به پیشرفت دانش‌آموزان.

پرسش اول: بر مبنای تجارب معلمان چه زمینه‌هایی موجب ایجاد کلاس‌های پر ازدحام می‌شوند؟ تعداد ۸ کد محوری و ۴ کد گزینشی از داده‌های پژوهشی حاصل شد. مشارکت‌کنندگان بر این باورند که عمده زمینه‌های ایجاد کلاس‌های پر ازدحام عواملی چون افزایش جمعیت، کمبود معلمان و همچنین مدیریت و برنامه‌ریزی ناکارآمد و کمبود منابع مالی در مدارس هستند. سختی کار معلمان در هنگام یاددهی در چنین کلاس‌هایی غیرقابل انکار است و از آنجا که معلم خود یکی از مؤثرترین ارکان در نظارت بر کلاس‌های درس است، مقابله با تعداد کثیری از فراگیران با نیازهای متفاوت و تفاوت‌های فردی، فرآیند کنترل کلاس و یاددهی را بیش از پیش برای معلمان دشوارتر کرده و آن‌ها را با چالش‌هایی اساسی مواجه می‌سازد.

پرسش دوم: فرآیندهای بکارگرفته شده در کلاس‌های پر ازدحام چه مواردی بودند؟ در صورت بروز عوامل بیان شده به عنوان عوامل زمینه‌ای، بر اساس مصاحبه‌ها، در رابطه با فرآیندهای اجرایی برای کلاس‌های پر ازدحام در مجموع تعداد ۱۵ کد محوری و ۳ کد گزینشی احصا گردید. به نظر می‌رسد مصاحبه‌شوندگان از طریق فرآیندهایی همچون: شناسایی مؤلفه‌های محیط تسهیل‌کننده یادگیری، بهره‌گیری از مزایای مربی‌گری همتا و پاداش‌دهی راهبردی توانایی مدیریت کلاسی بهتری داشتند و از این عوامل در جهت تسهیل یادگیری مطالب آموزشی بهره گرفتند؛ در این میان ۲ کد محوری تأکید بر ارزشیابی مستمر و ترویج فرهنگ تعالی به عنوان عوامل مداخله‌گر شناسایی شدند.

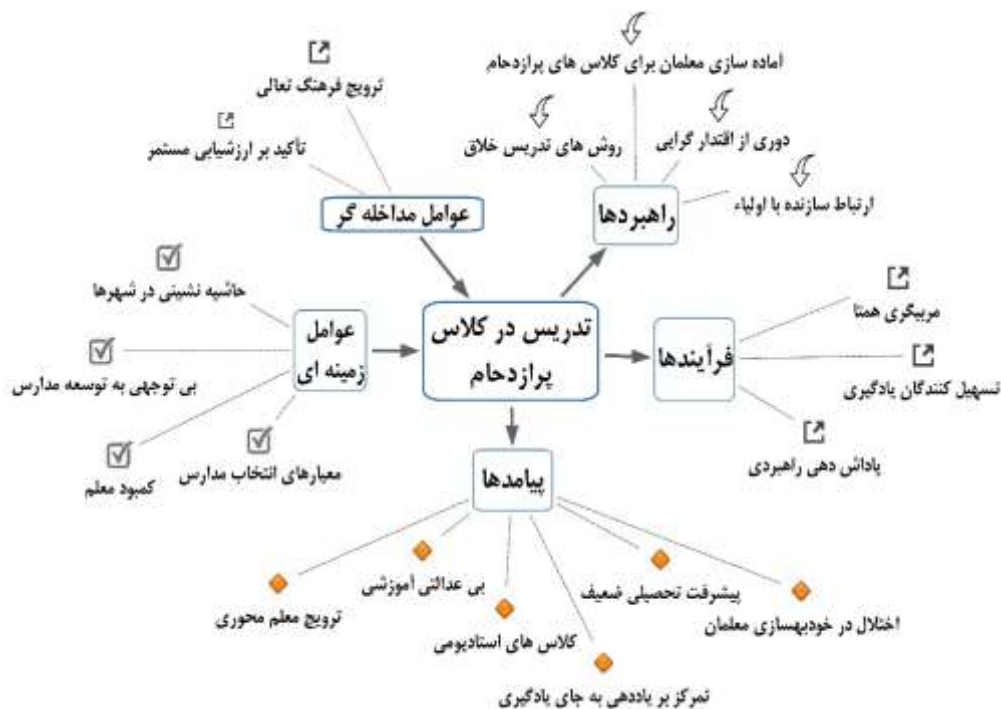
پرسش سوم: معلمان از چه راهبردهایی در کلاس‌های پر ازدحام استفاده می‌کردند؟ راهبردها و تکنیک‌هایی در قالب ۱۱ کد محوری و ۴ کد گزینشی در برخورد با کلاس‌های پر ازدحام بدست آمد. بر اساس تجربه و دیدگاه مشارکت‌کنندگان با بهره‌گیری از راهبردهای ذیل می‌توان به

برخورد مناسب با کلاس‌های پر ازدحام مبادرت ورزید و فرآیند یاددهی و یادگیری را در چنین فضاهای پرچالشی تسهیل کرد: بهره‌گیری از خلاقیت معلم در استفاده از روش‌های یاددهی درخور و مناسب، دوری جستن از اقتدارگرایی مطلق معلم در کلاس، برقراری ارتباط سازنده معلم با اولیاء، آماده‌سازی معلمان برای برخورد و یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام.

پرسش چهارم: پیامدهای کلاس‌های پر ازدحام چه می‌تواند باشد؟ بر مبنای تجربه مصاحبه شوندگان پیامدهای کلاس‌های پر ازدحام می‌تواند مؤلفه‌های زیادی را دربرگیرند که شامل ۱۶ کد محوری و ۶ کد گزینشی به این شرح بود: برون‌دادهای ضعیف، بی‌عدالتی آموزشی، تمرکز بر یاددهی به جای یادگیری، عدم امکان خودبهبودی معلم، ترویج معلم‌محوری و در نهایت تشکیل کلاس‌های استادیومی.

بحث و نتیجه‌گیری

در این بخش ضمن ارائه کدهای گزینشی احصا شده که در شکل ۱ به تصویر کشیده شده‌اند توصیف، استدلال و دیدگاه مصاحبه‌شوندگان منعکس می‌شود. این کار با یک بحث به شیوه تحولی ادامه می‌یابد که در آن نحوه‌ای که پدیده کلاس‌های پر ازدحام ایجاد و گسترش می‌یابند بیان می‌شود. الگوی نهایی استخراج شده از فرایند کدگذاری سه مرحله‌ای داده‌ها نشان می‌دهد که در کل ۱۹ کد گزینشی نقش اساسی به عنوان زمینه، فرایند راهبرد و پیامد کلاس‌های پر ازدحام ایفا می‌کنند که با استفاده از پیشنهادهاى معلمانى که سابقه یاددهی در چنین کلاس‌هایی را داشته‌اند توصیه‌هایی در جهت تسهیل فرآیند یادگیری و یاددهی ارائه شده است. لازم به ذکر است که این مطالعه زمینه را برای تحقیقات بیشتر فراهم می‌کند و به نفع دانش‌آموزان، معلمان و مدیران مدارس در نظام آموزشی است تا در مورد مشکلات کلاس‌های پر ازدحام تأمل نمایند و برای آن چاره اندیشی کنند.

شکل ۱. الگوی نهایی استخراج‌شده تجربه تدریس در کلاس‌های پر ازدحام

پدیده محوری: بسیاری از والدین برای اینکه فرزند خود را به مدرسه خاصی بفرستند، به تعداد احتمالی فراگیران در هر کلاس دقت می‌کنند و بر مبنای آن تصمیم خواهند گرفت. نظام تربیت معلمان باید دریابد که آیا برنامه‌هایشان برای رویارویی با کلاس‌های پر ازدحام بقدری مناسب و مؤثر است که پاسخگوی نیازهای معلمان و دانش‌آموزان آن کلاس‌ها باشد؟ این تحقیق نشان داد که مشکلات زیادی متوجه معلمان و فراگیران این کلاس‌ها است؛ از جمله آن‌ها می‌توان به عدم توانایی معلمان در تدریس اثربخش، فقدان تعامل مؤثر معلم با دانش‌آموزان، یادگیری ضعیف فراگیران، بروز مشکلات جسمی و روانی برای معلمان و دانش‌آموزان اشاره کرد. «نمی‌توان بر جهت وزش باد کنترل داشت، ولی می‌توان بادبان کشتی را کنترل کرد» (کورپس^۱، ۱۹۹۲). بدیهی است که معلمان معدودی مایل به تدریس در کلاس‌های بزرگ با حدود ۴۰ تا ۵۰ دانش‌آموز هستند. هرچند احتمال هدایت کلاس‌های پر ازدحام هست و چنین فضایی نباید به صورت کابوس برای معلمان باشد. این مسئله به صورت یک واقعیت مستتر درآمده است که معلمان این کلاس‌ها باید بدانند که چگونه از راهبردهای مناسب یاددهی و مدیریتی برای کنار آمدن با موقعیت‌های کلاس‌های خود استفاده کنند. در هنگام اشباع داده‌ها دو موضوع به عنوان پدیده محوری به شرح

۱. Corps

ذیل ظهور پیدا کردند: موضوع نخست، مشکل مدیریت کلاس‌های پر ازدحام و دوم، تأثیر کلاس‌های پر ازدحام بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.

الف- کلاس‌های پر ازدحام و مدیریت کلاس: نظم کلاس، پدیده محوری بود که از داده‌ها استنباط شد. همین موضوع فشار روانی زیادی را متوجه معلمان می‌کرد. مشارکت‌کنندگان در مصاحبه تأیید کردند که تراکم دانش‌آموزان تأثیرات منفی بر برقراری نظم و انضباط دارد. فراگیران جیغ می‌زنند، با هم دعوا می‌کنند و مورد آزار و اذیت بقیه قرار می‌گیرند و به مواد و تجهیزات آموزشی کلاس آسیب وارد می‌کنند. یکی از معلمان اذعان داشت که «با توجه به فضای پرسروصدای کلاس وقتی یکی از دانش‌آموزان را در حال خواب مشاهده نمودم، بسیار شوکه شدم. م. ش. ۱۴». یکی دیگر از معلمان گفت که «یاددهی در یک کلاس پرجمعیت استرس‌زا بود، زیرا مجبور بودم بیشتر وقت خود را صرف آرام کردن دانش‌آموزان کنم. م. ش. ۶». یکی دیگر از معلمان با سابقه که در یک مدرسه درون شهری تدریس می‌کرد، اظهار داشت که «بسیار عصبانی و آزرده می‌شدم زیرا قادر به جلب توجه دانش‌آموزانم نبودم، آن‌ها گمان می‌کنند، مدرسه و یادگیری بی‌هدف است و معلمانی را که تدریس را جدی بگیرند، مسخره می‌کنند. م. ش. ۲۲». یکی دیگر از معلمان اظهار داشت که «بیشتر دانش‌آموزان وقتی معلم نمی‌تواند کلاس را کنترل کند احساس بی‌حوصلگی می‌کنند. پس آن‌ها شروع به بازی یا دعوا می‌کنند و به هرج و مرج منجر می‌شود. دانش‌آموزان به معلمان یا سایر دانش‌آموزانی که عمیقاً به یادگیری اهمیت می‌دادند احترام نمی‌گذاشتند. تخریب وسایل و هرج و مرج را در کلاس دوست داشتند. م. ش. ۱۰». یکی دیگر از شرکت‌کنندگان ابراز نگرانی کرد که «در امر مدیریت کلاس‌های پر ازدحام هیچ قانون تأثیرگذاری وجود ندارد و معلمان بسیار تحت فشار هستند. م. ش. ۲۳». با جمع‌بندی یافته‌ها می‌توان استنباط نمود که همه مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که زمان مفید تدریس در تلاش برای برقراری نظم فراگیران تلف شده و آموزش در کلاس‌های پر ازدحام، بسیار پراسترس و ناامیدکننده بوده است. برخی از معلمان نتوانسته بودند در زمان مقرر برنامه دروس مورد نظر را به پایان برسانند، زیرا وقفه‌های زیادی در هنگام تدریس ایجاد می‌شده است. دانش‌آموزان کلاس‌های پر ازدحام از تراکم جمعیت سوء استفاده می‌کردند و سرکش شده و تمایل به ایجاد هرج و مرج در کلاس را داشتند. بی‌نظمی‌ها در گونه‌های مختلفی از جانب فراگیران قابل مشاهده است، مواردی همچون: تمسخر سؤالات دانش‌آموزانی که سؤال بپرسند، بلند خندیدن، جابجایی زیاد، صحبت خارج از نوبت. مشخص است که کلاس‌های پر ازدحام، کلاس‌هایی آشفته هستند. مدیریت کلاس‌های پر ازدحام وضعیتی پیچیده در زندگی واقعی هم است و معلمان باید برای ساخت دانش خود از مهارت‌های مورد نیاز برای مقابله با چالش‌های آن بهره‌مند شوند. پشتیبانی همگنان با تعامل اجتماعی بین معلمان، پیش نیاز ساخت چنین دانشی است. از طریق یادگیری اشتراکی و بروزرسانی اطلاعات معلمان در زمینه

شیوه‌های یاددهی و مدیریت کلاسی احتمالاً معلمان بتوانند تجارب موفق‌تری از یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام را داشته باشند. این امر باعث می‌شود تا معلمان بتوانند در این کلاس‌ها فراتر از حد خود ظاهر شوند.

ب- تأثیر کلاس‌های پر ازدحام بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان: یافته‌ها نشان داد که یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام، امکان ایجاد انواع راهبردهای یاددهی را فراهم نمی‌کند. به گفته یکی از معلمان «بیشتر فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده در کلاس‌های پرجمعیت، دانش‌آموزان را به مشارکت فعال در کلاس تشویق نمی‌کنند. در نتیجه، تفکر دانش‌آموزان به طور مؤثر تحریک نشده و آن‌ها نمی‌توانند از معلومات این کلاس‌ها به‌خوبی استفاده کنند و به‌عبارتی فقط مطالب آموزشی را حفظ می‌کنند. م. ش. ۷». یکی دیگر از آن‌ها اظهار داشت: «روش‌ها و شیوه‌های مختلف یاددهی را امتحان کردم تا همه دانش‌آموزان بتوانند مفاهیم را درک کنند؛ با این حال، هرگز موفق به پیاده‌سازی برنامه‌هایم نشدم، در فضای چنین کلاس‌هایی شما بیشتر با دیوارها می‌توانید تعامل داشته باشید تا با فراگیران! م. ش. ۱۸». یکی از معلمان سعی در استفاده از روش پرسش و پاسخ را داشت، اما دانش‌آموزان حتی حوصله جواب دادن را نداشتند. در حالی که سعی می‌کردم طرح درس خود را ارائه دهم، بیشترشان به بازی و خوردن خوراکی‌هایشان مشغول بودند. می‌توان نتیجه گرفت به دلیل ازدحام جمعیت در این کلاس‌ها، فعالیت‌های دانش‌آموزمحور که مشارکت فعال را ترویج می‌کنند، غیر قابل اجرا بوده و مهارت‌هایی مانند تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله در این کلاس‌ها عملاً بی‌معنا است. بهره‌گیری از راهبردهای مبتنی بر تعامل معلم و دانش‌آموز در فرآیند یادگیری در این کلاس‌ها تقریباً غیرممکن است. این یافته با نظرات اپوکیو - اساره و همکاران (۲۰۱۴) که بر این باور بودند که در کلاس‌های پر ازدحام، روش‌های متنوع یاددهی مختلف قابل استفاده نیستند هماهنگی دارد. آموزش معلمان در محیطی اجتماعی اتفاق می‌افتد، جایی که آنان با دانش قبلی خود در مقابله با فضای محیط کار که شامل سایر معلمان و دانش‌آموزان است سروکار دارند. صاحب‌ه شونده‌گان اذعان داشتند که، هیچ آموزش ویژه‌ای به معلمان دانشجو در این سال‌ها ارائه نشده است. در این راستا، سؤالی که مؤسسات تربیت معلم باید از خود پرسند این است که: برای یاددهی و مدیریت در کلاس‌های پر ازدحام، چه نوع راهبردهایی باید برای دانشجو معلمان در سال‌های تحصیل آنان در نظر گرفته شود؟

دو موضوع تدریس و مدیریت کلاس درهم تنیده هستند. مشکلات مختلفی در کلاس‌های پر ازدحام در ارتباط با این دو موضوع، توسط معلمان تجربه شده است که شامل رفتارهای اخلاص گرایانه زیر بودند: فریاد زدن، دعوا، آشوب و تخریب منابع کلاسی، قلدری، بی‌توجهی به معلم، شرکت نکردن در فعالیت‌های کلاسی، بی‌احترامی به معلمان، بی‌حرکی و بی‌انگیزگی فراگیران. پیشنهاد می‌شود معلمان قبل از حضور در کلاس‌های پر ازدحام، مهارت‌ها و دانش لازم

را برای برخورد با چنین رفتارهایی کسب کرده باشند. نظام تربیت معلم باید روش‌هایی را به معلمان آموزش دهد که مبتنی بر یادگیری تعاملی و حل مسئله بوده تا دانش‌آموزان بتوانند حضوری فعال بر پایه علاقه و انگیزه در کلاس از خود نشان دهند و به یادگیری یک‌طرفه از جانب معلم عادت نکنند. بنابر این، پژوهش‌هایی باید بر روی روش‌های یاددهی انجام شود که نیاز به آن‌ها در کلاس‌های پر ازدحام اثبات شده است. با وجود مشکلاتی که این کلاس‌ها دارند هارمر^۱ (۲۰۰۷) این باور است که یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام وحشتناک نیست و معلمان می‌توانند به راحتی از خلاقیت خود برای آرام کردن جو کلاسی استفاده کنند. او توصیه می‌کند معلمان، کلاس‌های پر ازدحام را از دید خود کوچک تلقی کنند. معلمان تازه‌کار باید از این قضیه به عنوان فرصتی عالی برای توسعه حرفه‌ای بهره ببرند. آنچه اهمیت دارد اندازه کلاس نیست بلکه کیفیت یاددهی معلم است (یونسکو، ۲۰۰۶). معلمانی با تجربه‌تر اذعان داشتند که یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام فرصت‌های خوبی را به معلمان در زمینه‌های زیر ارائه می‌دهد: بهبود مهارت‌های سازمانی و مدیریتی، تسلط بر روش‌های مختلف یاددهی و فعالیت‌های گروهی متناسب با دانش‌آموزان، بهره‌گیری از ایده‌های مختلف دانش‌آموزان. بنابر این، مشکلی که معلمان در چنین کلاس‌هایی با آن روبرو هستند این است که چگونه با موقعیت‌ها کنار بیایند و مناسب‌ترین راهکار یاددهی را انتخاب کنند تا موفقیت در کلاس‌هایشان حاصل شود (یونسکو، ۲۰۰۶).

برخی راهکارهای تسهیل تدریس و مدیریت کلاس‌های پر ازدحام که از یافته‌های تحقیق استخراج شده‌اند و با بنیان دانش در این حوزه هم‌خوانی دارند در ذیل پیشنهاد می‌شوند:

۱. استفاده از کار گروهی: گروه‌بندی دانش‌آموزان راهکاری مؤثر است که توسط معلمان که سابقه یاددهی در کلاس‌های پر ازدحام را داشته‌اند، توصیه شده است. هارمر (۲۰۰۷) نیز استفاده از کار گروهی را پیشنهاد کرده است. همچنین مینگ-هوی^۲ (۲۰۰۳؛ نقل از لی^۳، ۲۰۰۸) پیشنهاد کرده است که "فعالیت‌های گروهی یادگیری مشارکتی و تعاملی را بهبود داده و فرصت‌های بیشتری برای برقراری روابط مؤثر بین افراد در حین انجام کارهای گروهی ایجاد می‌کند" (۳).

۲. ایجاد اجتماعات یادگیری: مدیران مدارس با علم به اینکه برخی عوامل در فضای کلاسی مانع یادگیری دانش‌آموزان می‌شوند، باید در این مدارس بر ضرورت ایجاد ارتباط و تعامل مؤثر میان اولیاء مدرسه، معلمان و دانش‌آموزان تأکید کنند. پیشرفت دانش‌آموزان زمینه‌ای است که اعضای جامعه مدرسه و اولیاء در آن با یکدیگر کار می‌کنند و معنی رسیدن به یک هدف مشترک را در بستری تعاملی و سازنده تجربه می‌کنند. با ایجاد چنین فضایی شناسایی مشکلات یادگیری، برای معلمان بسیار راحت‌تر شده و در صورت برخورد معلم با چنین فراگیرانی که دارای شرایط

¹. Harmer

². Ming-Hui

³. Li

ویژه هستند می‌توان به سرعت اقدامات لازم را انجام داد تا این افراد به چرخه یادگیری کلاسی بازگردند؛ از طریق همکاری والدین معلم مجبور نیست از زمانی که به تدریس و فعالیت‌های کلاسی اختصاص داده است بکاهد.

۳. استفاده از مباحث کلی: فعالیت‌های گروهی به راحتی می‌توانند به بحث‌های کلاسی منجر شوند. با وجود این، تفاوت در این است که در کار گروهی، تمرکز دانش‌آموزان بر کار کردن شرکای خود که در کنار آن‌ها نشسته‌اند است یا فردی دیگر که در گروه‌شان قرار دارد، اما در مباحث کلی، دانش‌آموزان باید با یک نفر به عنوان رهبر کلاس روبرو شوند. همه گوش می‌دهند؛ بنابراین، همه مشغول نقد سخنان وی شده و از سخنانش ایده می‌گیرند. مباحث مورد استفاده در کارهای گروهی می‌توانند دوباره مورد استفاده قرار بگیرند. ارزیابی سریع این که آیا دانش‌آموزان موضوعات را دوست دارند یا نه به راحتی با بالا رفتن دست دانش‌آموزان به نشانه موافقت با موضوع، قابل تشخیص است. با وجود این، معلمان باید دقت نمایند که مباحث کلی باید با دیدگاه‌های دانش‌آموزان و پیشینه اجتماعی و فرهنگی آنان مطابقت داشته باشد.

۴. استفاده از نقش‌آفرینی: به منظور مشارکت همه دانش‌آموزان در فعالیت‌های کلاس، معلمان نیز می‌توانند از فن نقش‌آفرینی یا همان ایفای نقش استفاده کنند. دانش‌آموزان بخشی از یک نمایشنامه را در یک موقعیت ساختگی قرار می‌دهند و شخصیت‌های این نمایش را به اجرا در می‌آورند. سپس با هم برای ارائه نمایش، همکاری نموده و به بررسی نقش تک‌تک افراد گروه می‌پردازند تا تأثیر آن بر کل گروه و نمایش مشخص گردد. نقش‌آفرینی برای فراگیران سطح متوسط به بالا مناسب است. اما، برای این که دانش‌آموزان بتوانند در ایفای نقش‌های واگذار شده بخوبی نقش‌آفرینی کنند، باید اطمینان حاصل شود که معلمان زبان و اطلاعات مورد نیاز نقش‌های واگذار شده را به‌خوبی می‌دانند (بیکر و وستروپ^۱، ۲۰۰۰).

۵. سخنرانی‌ها را می‌توان قدیمی‌ترین شیوه یاددهی در نظر گرفت که ترجیحاً برای کلاس‌های پر ازدحام استفاده می‌شوند. اگرچه روش سخنرانی دارای نقاط ضعف خاص خود است، از جمله این که وقتی سخنرانی طولانی می‌شود، بسیاری از مطالب آن فراموش می‌شود. اما معلمان می‌توانند حین یاددهی علایق شخصی خود را به فراگیران منتقل کنند. همچنین این روش موجب برانگیختن علاقه دانش‌آموزان و تحریک یادگیری آن‌ها می‌شود. سخنرانی‌ها می‌توانند در وقت معلم صرفه جویی کنند، زیرا سخنرانی سریع‌ترین و ساده‌ترین راه ارائه مطالب و اطلاعات به دانش‌آموزان است. با این حال، برای تأثیرگذار بودن مطالب حین یاددهی به روش سخنرانی، باید این روش با داستان‌های خنده‌دار، شوخی‌ها و تجربه‌های شخصی ترکیب شود (یونسکو، ۲۰۰۶).

^۱ Baker & Westrup

۶. راهبردهای رایج مدیریتی: مدیریت کلاس شاید مهم‌ترین موضوع در کلاس‌های پر ازدحام باشد. اگر دانش‌آموزان به دروس معلمان علاقه‌مند نباشند، احتمالاً باعث ایجاد بی‌نظمی در کلاس می‌شود. در این مواقع می‌توان از فنونی مانند: تنظیم قوانین کلاسی، یادگیری نام دانش‌آموزان، سازمان‌دهی امکانات فیزیکی کلاس و تشویق دانش‌آموزان به تدوین قوانین دانش‌آموزی بهره برد. همچنین استفاده از خود فراگیران به عنوان رهبران کلاسی همراه با ایجاد یک فضای دو ستانه در کلاس درس از جمله راهبردهای مدیریتی موثر هستند.

هدف از راهبرد ایجاد یک فضای دو ستانه، برقراری روابط مؤثر بین معلم و دانش‌آموز است. هنگامی که فضای کلاس دو ستانه باشد، دانش‌آموزان برای ابراز عقاید خود احساس راحتی بیشتری می‌کنند و آن‌ها حتی در کنار دانش‌آموزان منفعل هم حاضر به شرکت در فعالیتهای کلاسی خواهند شد. به منظور جلوگیری از بی‌انضباطی در کلاس‌های پر ازدحام، معلمان می‌توانند دانش‌آموزان معتبر و مورد تأیید خود را که مسن‌تر از بقیه هستند یا جزو شاگردان برتر هستند را انتخاب کنند تا مسئولیت کمک به سایر فراگیران را به عنوان رهبر گروه، یا دستیاران یاددهی بر عهده بگیرند (رناد، تانینباوم و استنشال^۱، ۲۰۰۷).

هارمر (۲۰۰۷) پیشنهاد می‌کند که معلمان باید از دانش‌آموزان به عنوان اتخاذکنندگان راهبرد کمک بگیرند که این امر «کمک گرفتن از همتایان» نامیده می‌شود. یعنی از فراگیران برجسته برای کمک به دانش‌آموزان ضعیف‌تر در انجام کارهای گروهی استفاده شود. این امر هنگامی که آنان به عنوان الگویی برای مابقی فراگیران در زمینه خواندن یا نوشتن قرار می‌گیرند بسیار مفیدتر خواهد بود. بهتر است معلمان بدانند که چگونه دانش‌آموزان را برای انجام مسابقات مدیریتی خوب با معلمان تحریک کنند. سیاست‌های پاداش‌دهی مانند دادن نمره‌های اضافی، آبنبات یا هدایای کوچک به دانش‌آموزان برای گروه‌های مدیریتی همیشه جواب می‌دهد.

نتایج گویای آن بودند که معلمان در کلاس‌های پر ازدحام در زمینه یاددهی به شیوه مهیج و فعال، برقراری نظم و انضباط، سنجش و ارزشیابی آموخته‌های فراگیران با چالش روبرو شده بودند. با ازدحام فراگیران در برخی مدارس، پیامدهای اجتناب‌ناپذیری همچون بی‌توجهی به تفاوت‌های فردی فراگیران، عدم امکان خود-بهبودی معلمان، یاددهی غیرکیفی و تشکیل کلاس‌های استادیومی بروز می‌کند که موجب به‌حاشیه رانده‌شدن یادگیری و تمرکز بر نظم و مدیریت کلاس می‌شود.

^۱. Renaud, Tannenbaum & Stantial

^۲. peer help

این پژوهش از اشارات کاربردی مفیدی برای نظام آموزشی و تربیت معلمان برخوردار است. نخست، می‌توان به این نکته اشاره کرد تدریس در کلاس پر ازدحام وضعیتی پیچیده در زندگی واقعی مدرسه است و معلمان باید برای ساخت دانش خود از مهارت‌های مورد نیاز برای مقابله با این چالش بهره‌مند شوند. تعامل اجتماعی بین معلمان، دانش‌آموزان و والدین آنان پیش‌نیاز ساخت چنین دانشی است. دوم، از دیگر اشارات کاربردی مهم نیاز به توانمندسازی معلمان کلاس‌های پر ازدحام است؛ توانمندسازی و بهسازی معلمان بویژه در حوزه‌های نگرش، مهارت و دانش مدیریت کلاس از جمله الزامات است که باید در دستور کار مسئولین آموزش و پرورش قرار گیرد. با توجه به پیامد کلاس‌های پر ازدحام، ایجاد بسترهایی در قالب دوره‌های توانمندسازی و بهسازی حرفه‌ای معلمان بشدت احساس می‌شود. سوم، این‌که یافته‌های این تحقیق تأکید بر برقراری گونه‌های مختلف عدالت اجتماعی، آموزشی و جنسیتی به عنوان عامل مهم جلوگیری از تشکیل کلاس‌های پر ازدحام را برجسته می‌سازد. چهارم، بنظر می‌رسد مدیریت کلاس‌های پر ازدحام تا زمانی که تمام افراد ذی‌نفع در مدرسه درک درستی از فرایند یاددهی-یادگیری دانش‌آموزان نداشته باشند، نمی‌تواند اثربخش باشد. اگرچه احتمال دارد که والدین دانش‌آموزان در فعالیتهای مشارکتی و مدیران مدارس به عنوان رهبر حرفه‌ای ایفای نقش کنند اما در نهایت این خود معلمان و دانش‌آموزان هستند که موفقیت این تلاش‌ها را تعیین می‌کنند. نهایتاً یافته‌های پژوهش حاضر بر اهمیت‌دهی به زمینه، فرهنگ و موقعیت در اجرای راهبردهای یاددهی-یادگیری و ضرورت عدم استفاده از الگوهای غیر وابسته به زمینه در تدریس کلاس‌های پر ازدحام تأکید می‌کنند. خط‌مشی‌ها و راهکارهای آموزشی را نمی‌توان بدون کم و کاست از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر انتقال داد چرا که میانجی‌گری بافت‌های فرهنگی متفاوت می‌تواند راهکارهای اثربخش را در فرهنگ دیگر کاملاً تغییر دهد.

این پژوهش از محدودیت‌هایی برخوردار بود: نخست این که، در این مطالعه فقط از مطلعینی استفاده شد که معلم بودند لذا دیدگاه‌های مدیران مدارس، کارشناسان نواحی آموزش و پرورش و افرادی که تدریس را ترک کرده و به پست‌های اداری یا مدیریتی دست یافته‌اند و یا افرادی که خارج از نظام آموزش و پرورش هستند اما در این زمینه آگاهی داشتند را در بر نگرفته است. انجام پژوهش‌های دیگری با رفع این محدودیت می‌تواند درک پژوهشگران را نسبت به ماهیت حاکم بر کلاس‌های پر ازدحام ارتقا دهد. محدودیت دوم، مربوط به بحث تعمیم نتایج پژوهش است. در پژوهش کیفی تعمیم یافته‌ها از نمونه به جامعه نیست بلکه در این‌گونه پژوهش‌ها تعمیم تحلیلی مطرح می‌شود که مرتبط با تعمیم مفاهیم و سازه‌ها به موقعیت‌های مشابه است. با این حال، از آنجا که مشارکت‌کنندگان در این پژوهش از استان کردستان بودند لذا در تعمیم نتایج به سایر استان‌ها به دلیل شرایط متفاوت اجتماعی، اقتصادی و سیاسی باید با احتیاط عمل شود.

منابع

الف. فارسی

- ادیب حاج باقری، محسن؛ پرویزی، سرور و صلصالی، مهوش. (۱۳۸۹). *روش‌های تحقیق کیفی*. تهران: بشری.
- سعدی‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۶). *روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی*. تهران: دوران.
- موسوی، صادق. (۱۳۹۷). *راهنمای عملی تدریس در کلاس‌های درس بزرگ و پرجمعیت* (نوشته سازمان یونسکو). تهران: آوای نور.

ب. انگلیسی

- Baker, J., & Westrup, H. (2000). *How to teach large classes with few resources*, Continuum VSO.
- Bruning, R. H., Schraw, G. J., Norby, M. M., & Ronning, R. R. (2004). *Cognitive psychology and instruction* (4th Ed.). Columbus, OH: Merrill.
- Carlson, A. (2000). Achieving educational quality: What schools teachers learning from Chile's P900 primary schools: Restructuring and competitiveness network. *Division of Production, productivity and Management*. Santiago, Chile.
- Corps, P. (1992). *Teaching English as a foreign language to large, multilevel classes*. Washington, DC: Peace Corps Information Collection and Exchange.
- Creswell, J.W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry & Research Design* (4th Ed.). United States of America: SAGE.
- Duong, B. (2015). Large Classes: Universal teaching and management strategies. *LangLit: An International Peer-Reviewed Open Access Journal*, 2, 75-82.
- Harmer, J. (2007). *How to teach English*, 2nd Ed. UK, Pearson Longman.
- Ijaiya, Y. (1999). Effects of overcrowded classrooms on teacher-student interactions. *Llorin Journal of Education*. 0189- 6636, Faculty of Education. University of Llorin, Nigeria.
- Ikediaskhi, N. N., & Amaechi, O. N. (2012). Pupil-teacher ratio: Implication for quality education in Nigerian primary schools. *AFRREV IJAH: An International Journal of Arts and Humanities*, 1(1), 257-264
- Jimakorn, P., & Singhasiri, W. (2006). Teachers' beliefs concerning large-class English teaching at the university level. *KMUTT Journal of Language Education*, 9, 13-23.
- Lawal, G. (2007). Corruption and development in Africa: Challenges for political and economic change. *Humanity and Social Sciences Journal*, 2(1), 1-7
- Li, K. (2008). Teaching college English to a large class: Problems and remedies, 5(2), *Sino-US English Teaching*, USA.
- LoCastro, V. (2001). Teaching English to large classes, *TESOL Quarterly*, 35(3), 493-496.
- Marais, P. (2016). We can't believe what we see: Overcrowded classrooms through the eyes of student teachers. *South African Journal of Education*, 36(2), 28-41
- Nemrah, M. (2006). *Classroom Management and Organization*, 2nd Edition. Amman, Dar Yafa.
- Olaleye, F. O., Ajayi, A., Oyebola O. B., & Ajayi, O. A. (2017). Impact of overcrowded classroom on academic performance of students in selected public secondary schools. *International Journal of Higher Education and Research*, 7(1), 110-132.
- Opoku-Asare, N. A., Agbenatoe, W. G., & DeGraft-Johnson, K. G. (2014). Instructional strategies, institutional support and student achievement in general knowledge in art:

- Implications for visual arts education in Ghana. *Journal of Education and Practice*, 5(21), 121-134.
- Phillips, A. (2011). Union claims highest number of oversize classes in decade. *The New York Times (WNYC) School Blooc*. New York City.
- Renaud, S., Tannenbaum E., & Stantial, P. (2007). Student-centered teaching in large classes with limited resources. *English Teaching Forum*, 45(3), 12-17.
- Salem-al-Amarat, M. (2011). The classroom problems faced teachers at the public schools in Tafila Province, and proposed soluton: Faculty of Education, Tafila Technical University. *International Journal of Educational Science*, 3(1), 37-48.
- Sarwar, Z. (2001). Adapting individualization techniques for large classes: In A. D. Hall & A. Hewings (Eds.), *innovation in English Language Teaching-A Reader*. Routledge.
- Shah, J., & Inamullah, M. (2012). The impact of overcrowded classroom on the academic performance of the students at secondary level. *International Journal of Research in Commerce, Economics and Management*, 2(6), 55-70
- UNESCO (2006). *Practical tips for teaching large classes: A Teacher's Guide*. Thailand: Bangkok: UNESCO Bangkok.
- Watson Todd, R. (2006). Why investigate large classes. *Reflection Journal*. Retrieved from <http://arts.kmutt.ac.th/sola/rEFL/Vol9-Rflections-Large-Classes.pdf>

تعارض منافع / حمایت مالی:

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی در دانشگاه کردستان است که از حمایت‌های مالی این دانشگاه برخوردار گردیده است.

پیوست ۱

پروتکل مصاحبه با معلمان دارای تجربه تدریس در کلاس‌های پر ازدحام

- (۱) پیشاپیش از اینکه قبول زحمت فرموده و با صرف وقت ارزشمند خود ما را یاری می‌فرمائید تشکر می‌کنم. همان‌طور که می‌دانید و قبلاً خدمتتان عرض شد می‌خواهیم در مورد تجارب جنابعالی که درباره کلاس‌های پر ازدحام دارید گفتگو کنیم. خب قبل از هرچیز دوست دارم تا جایی که راحت هستید کمی از خودتان و از سوابق تدریس‌تان برایمان بفرمایید.
- (۲) بفرمائید که از دیدگاه شما کلاس پر ازدحام به چه معنی است؟ بر چه اساسی به یک کلاس درسی پر ازدحام می‌گویید؟
- (۳) بفرمائید که چه زمینه‌هایی باعث می‌شود چنین کلاس‌های پر ازدحامی ایجاد شوند؟ (چه بسترهایی موجب می‌شوند که در کلاس‌های پر ازدحام برای یاددهی حضور پیدا کنید).
- (۴) لطفاً بفرمائید که در چنین کلاس‌هایی چگونه عمل می‌کردید؟ فرایند یاددهی و مدیریت کلاس چگونه بود؟ خیلی مشتاقیم نمونه‌ها و خاطره‌هایی که دارید را بشنویم.

- (۵) حتما همان‌طور که می‌دانید مدیریت و یاددهی اثربخش در چنین کلاس‌هایی راهبردهای خاصی را می‌طلبد؛ جنابعالی از چه راهبردهای خلاقانه‌ای بهره می‌بردید؟ آیا برای بهره‌گیری از این راهبردها در مرکز تربیت معلم، دانشگاه فرهنگیان یا دوره‌های ضمن خدمت آموزش خاصی دیده‌اید؟
- (۶) چه عواملی در سخت‌تر شدن یا تسهیل مدیریت و کنترل کلاس‌ها، برقراری نظم و انضباط و یاددهی دخیل بودند؟
- (۷) پیامدهای یاددهی معلمان و حضور دانش‌آموزان در چنین کلاس‌هایی برای معلمان (مثلاً خودتان)، دانش‌آموزان، والدین و کلاً جامعه از جنبه‌های مختلف آموزشی، تربیتی، اجتماعی و اقتصادی چه هستند؟ از تجارب خودتان برایمان بفرمایید.

English Abstract

Representing Teaching-Learning Experiences in Overcrowded Classrooms from Teachers' Viewpoints: A Qualitative Study

Naser Shirbagi*, Adib Saraydari**

The main objective of this study was to represent teachers' experiences of the teaching-learning process in overcrowded classrooms. The study, benefitting from a grounded theory method, was an attempt to answer the following questions: What are the main causes of overcrowded classrooms? What is the central phenomenon? What are the causal processes and conditions of overcrowded classrooms? What specific issues may affect the central phenomenon? Due to the selected strategies what kind of consequences should be expected? The participants of this study were 30 elementary school teachers in Sanandaj, the Kurdistan Province, Iran who had several years of teaching experience in overcrowded classrooms. The participants were semistructurally interviewed and the obtained data was subjected to coding and analyzed by using constant comparative analysis. Based on the findings, 117 open codes, 50 axial codes, and 19 selective codes were identified. The findings also revealed how unequal educational, financial, and human resource allocation, lack of parental involvement, and improper school admission criteria had led to overcrowded classrooms. The findings further indicated that teachers in overcrowded classrooms faced such common challenges as maintaining classroom discipline, creating an active learning environment, and carrying out evaluations of students' progress in learning. Overall, overcrowded classrooms can lead to some negative consequences, including ignorance of students' individual differences, teachers' lack of self-improvement, low-quality teaching, and stadium-like classrooms. All of these can lead to marginalization of learning and difficulty in classroom management. The findings of this study provide both teachers and education system with valuable insights about teaching in overcrowded classrooms which is a school life challenge and requires teachers who are equipped with some essential skills for overcoming it.

Keywords: classroom management, learning, overcrowded classroom, teaching

* Professor of Educational Administration, Department of Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. (Corresponding Author) (nshirbagi@uok.ac).

** MA of Educational Administration, Department of Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. (adib.saraydari@gmail.com).